

Johann Filstich, *Incercare de istorie românească*. Studiu introductiv, ediția textului și notele Adolf Armbruster. Traducere Radu Constantinescu, București, Editura științifică și enciclopedică, 1979, 301 p.

A. Armbruster confirmă și prin această apariție continuitatea și constanța unor substanțiale preocupări vizînd imaginea românilor în evul mediu european și interferențele culturale, îndeosebi istoriografice, româno-săsești, problematică în care s-a impus prin contribuții fundamentale, reunind deopotrivă o apreciată sinteză și cîteva novatoare interpretări ale unor izvoare narative mai puțin sau superficial cunoscute în istoriografia românească.

Temeinice premise renaștentiste au contribuit la un progres considerabil al interesului pentru istoria românilor în istoriografia savantă săsească, care prin cîteva realizări de certă valoare a fecundat cu deosebire cunoașterea romanității carpato-dunărene, contribuind la plămădirea unei renovate imagini a românilor în conștiința Occidentului. În veacul al XVIII-lea „imagologia săsească“ a fenomenului românesc a atins într-adevăr un apogeu (p. 7). Problematika românească devine o preocupare fundamentală a istoricilor sași, condiționată fiind atît politic cît și istoriografic. Un spirit nou se constată la răsîntia veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea în opera lui V. Franck von Franckenstein, care introduce în istoriografia săsească o atitudine critică față de tradiție. Prin el istoriografia săsească depășește umanismul și anticipează viitoarele mutații în gîndirea istorică. Abandonarea treptată a concepției medievale, lărgirea orizontului istoriografic, însușirea unei metode istorice noi sub influența istoriografiei savante, reconsiderarea problematicii tradiționale (deslușirii originilor și se asociază istoria instituțională) sînt elemente preiluministe prevestind metamorfoze structurale. Prin opera lui G. Haner, M. Schmeitzel și G. Soterius noile valori istoriografice se impun definitiv, devin reprezentative și normative.

Suflul innoitor este convingător ilustrat de opera brașoveanului Johann Filstich (1684—1743), istoric la care preocupările românești precumpănesc, devenind o „adevărată obsesie“ (p. 8). Armbruster nu a intenționat să innoiască radical imaginea biografică a lui J. Filstich, dar a reușit în bună măsură să completeze informația cuprinsă în lexiconul lui Trausch¹, să clarifice unele aspecte ignorate, aducînd între altele

¹ J. Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen*, I. Kronstadt, 1868, p. 308—316.

precizări privitoare la cronologia operei sale. Filstich a studiat în perioada 1706—1712 la Halle, Leipzig și Jena, fiind desemnat după întoarcere rector al gimnaziului din Brașov. A tratat istoria românilor în scrieri didactice și a făcut-o cunoscută străinătății prin publicarea la Jena a unei cuvîntări publice rostite la gimnaziul din Brașov². A integrat istoriografiei săsești — și prin mediere săsească celei europene — achiziții de seamă ale istoriografiei românești de pînă la el, traducînd în limba germană *Letopisețul Cantacuzinesc* și prima parte a cronicii lui Radu Greceanu consacrată domniei lui Constantin Brâncoveanu și în limba latină prima parte a *Istoriilor Domnilor Țării Românești*, opere rămase în manuscris. S-a străduit în vederea unei cunoașteri nemijlocite și a unei documentări directe, nemediate, statornicind relații cu Nicolae și Constantin Mavrocordat³.

Editorul întreprinde o detaliată descriere a caracteristicilor formale ale manuscrisului *Tentamen Historiae Vallachicae*, lucrare redactată de Filstich începînd din anul 1728. Analiza concepției și tehnicii istorice a lui Filstich evidențiază inovațiile și meritele operei acestuia: prioritatea surselor interne și apelul la izvoare variate (narative, informații orale). Desigur, Filstich nu oferă doar o „prezentare medievală” dominată de spirit teologic (p. 17). Opinia exprimată de A. Armbruster are în vedere doar cîteva elemente ale concepției social-politice, ignorînd, cum adeseori se întîmplă, concepția, metodologia și expresia istorică, definitorii pentru orice gîndire istorică structurată. Dar nici măcar „spiritul teologic” al lui Filstich nu mai este acela al protestantismului ortodox, ci cel al frondei pietiste, astfel încît nici *Weltanschauung*-ul său nu este rezultatul unui simplu transfer de valori de la o epocă la alta. Istoriografia săsească din vremea lui Filstich, aidoma celei românești, nu a rămas inertă la sugestiile celei europene. Referințele bibliografice sînt concludente pentru orizontul istoriografic filstichian: reperele sale sînt Keller, Spener sau del Chiaro, care practică o istoriografie cert și conștient delimitată de cronistica medievală. Înriuririle cele mai fertile i-au venit neîndoielnic de la pietism. *Frühaufklärung*-ul german căruia i se subsumează mișcarea pietistă, mediul intelectual de la Halle cu binecunoscuta sa apetență față de spațiul sud-est european pe care-l deschide istoriografiei, vor fi hotărît opțiunea tematică și concepțională a lui Filstich și nu trebuie ignorate în judecata operei acestuia. Filstich, la fel ca și Schmeitzel sau M. Běl, a primit impulsuri decisive din partea pietismului. Departe să fie o cronică medievală, istoria sa este receptivă la noile orientări ale acelei *Staatskunde*, inaugurată în istoriografia autohtonă de Cantemir. În „închinarea” adusă cititorului Filstich menționează dealtfel doi reprezentanți ai acestui gen istoriografic, J. F. Buddeus și J. Hübner, a căror operă premerge realizărilor reprezentative ale iluminiștilor Bűsching și Schlözer. Apelul la model este declarat fără ocol: Filstich își scrie

² *Schediasma Historicum de Valachorum Historia. Annalium Transilvanensium multis in punctis magistra et ministra disserit Johannes Filstich, Jenae, 1743, 24 p.*

³ A. Armbruster, *Historiographische Beziehungen zwischen der Moldau und Kronstadt zur Zeit des Fürsten Constantin Maurocordatos (1742—1743)*, în *RÉSEE*, 13, 1975, 1, p. 51—75; 2, p. 209—229.

istoria „mai cu seamă pentru a încerca să văd de nu cumva s-ar putea întocmi în același chip ca și pentru celelalte neamuri întâlnite în Europa“ (p. 23).

Traducătorul Radu Constantinescu s-a străduit să stabilească un echilibru adecvat între textualitate și literalitate, între limbajul contemporan și cel al epocii. În pofida unor licențe discutabile, ciștigul nespecialistului nu se răzbuună printr-o frustrare a cercetătorului.

I. WOLF

Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești B.A.R. 1—1600*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1978, 479 p.

Apariția primului volum al *Catalogului manuscriselor românești* confirmă conștientizarea unei necesități de mult resimțite, aceea a elaborării unui „catalog descriptiv complet“ sau „corpus“, menit a orienta o evidență atotcuprinzătoare a manuscriselor (p. 6). Cele patru tomuri apărute din 1907 încoace constituie dovada concludentă a enormelor dificultăți pe care le întâmpină o astfel de întreprindere.

Metoda de lucru a lui G. Ștrempel diferă de cea folosită de înaintașul său Ion Bianu, bibliograf de formație pozitivistă. Modificările aduse metodei acestuia au fost impuse fie de normele constituite în practica codicologică reprezentativă, fie de necesitatea unei descrieri simplificate, operaționale pentru cercetător și probabil convenabile editorului. Autorul își structurează descrierea în patru părți: (1) descrierea elementelor secundare și cantitative (cotă, vechime, numărul de file, numerotația originală și corespondentul ei în numerotația mecanică, dimensiuni); (2) conținutul lucrării, la miscelanee fiind numerotate toate operele aparținătoare, inclusiv cele fragmentare; în folosul comprimării informației nu sînt redată capitolele, prefetele și epilogurile, abandonîndu-se în această privință metoda clasică; (3) însemnări semnificative redată în întregime; (4) particularități de grafie, ilustrare, ornamentare, legătură și proveniență.

Cum adeseori se întimplă la prelucrarea unei cantități covârșitoare de informație, și aici s-au strecurat erori, iar mici imperfecțiuni vor fi ieșit la iveală abia în momentul apariției. Cu mai puțină atenție s-a procedat la întocmirea indicelui, mai ales la cuprinderea numelor. Astfel, dacă la personalități cunoscute este suficientă — dar nu recomandabilă — menționarea doar a numelui (Mauriciu, Oxenstiern), la altele relevanța numelui ar putea să scape cercetătorului, impunîndu-se menționarea acestuia în întregime. De exemplu Bedeus (p. 386), autorul „Memoriului asupra reorganizării Transilvaniei, 1849“ (p. 150, B.A.R. 600) este Josef Bedeus von Scharberg (1782—1858), funcționar gubernial refugiat în 1848—1849 în Țara Românească. Imperfecțiuni și inconsecvențe ortografice se constată în scrierea cîtorva nume: considerăm mai potrivită și corectă forma Étienne-Bonnot Condillac decît Ștefan Condillac (p. 393), din moment ce în general s-a optat în indice pentru scrierea în limba